

PĒTĪJUMS

“RISKU IZVĒRTĒJUMA INSTRUMENTU SALĪDZINĀJUMS UN PIELIETOJAMĪBA BĒRNU TIESĪBU AIZSARDZĪBAS UN LABKLĀJĪBAS NODROŠINĀŠANAS INSTITŪCIJĀS”

ZIŅOJUMS SAGATAVOTS: 2020. GADA 7. JŪLIJĀ.

PĒTĪJUMA NEPIECIEŠAMĪBA:

Labklājības ministrijas iepirkuma „Nepilngadīgo personu atbalsta procesu izpēte un IKT attīstības priekšlikumi” rezultātā 2019. gada 20. decembrī starp Labklājības ministriju, Iekšlietu ministrijas Informācijas centru un Nodibinājumu “Fonds PLECS” noslēgts līgums “Par nepilngadīgo personu atbalsta procesu izpēti un IKT attīstības priekšlikumu izstrādi”.

Viens no Līgumā ietvertajiem uzdevumiem¹ ir sniegt stratēģisku redzējumu par prevencijas integrēšanu Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmā (turpmāk – NPAIS), ar prevenciju saprotot līdzekļus, kas mērķēti uz bērnu neaizsargātības samazināšanu pret potenciāli kaitējošiem notikumiem un balstīti konkrēta bērna riska faktoru un atbalsta un izturības avotu identificēšanā.

PĒTĪJUMA MĒRĶIS:

Apzināt esošajā institūciju praksē darbā ar bērniem izmantotos risku un ievainojamības pakāpes novērtējumu instrumentus, kā arī identificēt savstarpējas pielāgošanas iespējas vienota risku novērtējuma instrumenta izstrādei, kas ļautu identificēt visaptverošus agrīnus riskus bērna labklājības un potenciāla attīstībai.

Pētījuma rezultātā iegūtie dati tiks izmantoti tālāko secinājumu izdarīšanā un priekšlikumu izstrādē, saskaņā ar līgumā noteiktajiem 5.1.un 5.3. darba uzdevumiem.

PĒTĪJUMA UZDEVUMI:

1. Noskaidrot vai institūciju kompetencē esošo darbību īstenošanai, tiek izmantots kāds izvērtēšanas instruments – anketu, veidlapu u.c., forma, lai veiktu bērna risku un vajadzību, kā arī sniedzamo pakalpojumu identificēšanu.
2. Precizēt vai institūciju pienākums veikt risku izvērtēšanu ir noteikts kādā ārējā vai iekšējā normatīvajā aktā, vai arī tiek veikts pēc iestādes pašiniciatīvas.

¹ Darba uzdevums 5.1.

3. Apzināt kādos gadījumos vai kādās situācijās tiek veikta bērna risku un ievainojamības novērtēšana, īstenojot konkrētas institūcijas kompetencē esošas darbības.
4. Noskaidrot vai riska izvērtējumā iekļautā informācija par bērnu tiek izmantota tikai iestādes iekšējai lietošanai savā kompetencē esošo darbību veikšanai vai arī starpinstitutionālās sadarbības īstenošanai konkrēta gadījuma risināšanā.

PĒTĪJUMA DARBĪBAS PLĀNS:

1. Aptaujas izstrāde un tās izsūtīšana institūcijām.
2. Aptaujas rezultātu apkopošana.
3. Secinājumu izstrāde.

PĒTĪJUMA GAITA:

1. APTAUJAS IZSTRĀDE UN IZSŪTĪŠANA INSTITŪCIJĀM.

- 1.1. Lai veiktu pētījuma uzdevumus tika **sagatavota aptaujas anketa**, kurā tika iekļauti konkrēti jautājumi, lūdzot aptaujas dalībniekus sniegt uz tiem īsas atbildes (sk. pielikumā). Atbilžu iesniegšanai tika **noteikts laiks līdz 2020. gada 11.maijam**.
- 1.2. Apzinot aptaujas mērķa grupu tika secināts, ka veicot savus profesionālos darba uzdevumus, visbiežāk un visvairāk informāciju par iespējamiem bērnu labklājības riskiem saņem un tos konstatē ārstniecības personas, izglītības un pirmsskolas izglītības iestāžu, valsts un pašvaldību policijas, probācijas dienesta, sociālo dienestu un bāriņtiesu darbinieki, kā arī nevalstiskās organizācijas, kas darbojas bērnu labklājības nodrošināšanas jomā un dažādu (t.sk., sociālo, izglītojošo, sporta, kultūras u.c.) pakalpojumu sniegšanā. Ņemot vērā minēto, **aptauja jeb lūgums sniegt pētījuma veikšanai nepieciešamo informāciju tika nosūtīts 10 adresātiem – konkrētiem bērnu tiesību aizsardzības subjektiem** (sk. pielikumā).
- 1.3. Detalizētākās un precīzākas informācijas ieguvei **tika veiktas intervijas** ar atsevišķiem jomas speciālistiem:
 - Labklājības ministrijas Metodiskās vadības un kontroles departamenta projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" vadītāju,
 - Valsts probācijas dienests Resocializācijas departamenta vadītāju;
 - Jūrmalas pilsētas Labklājības pārvaldes Sociālā darba daļas vadītāju;

2. APTAUJAS REZULTĀTU APKOPOŠANA.

Pētījums balstīts uz konkrētu institūciju vai to attiecīgo struktūrvienību, atbildīgo jomas pārstāvju sniegtajām atbildēm uz aptaujas jautājumiem:

- Izglītības un zinātnes ministrijas Izglītības departaments – par **izglītības iestāžu** kompetencē esošo darbību veikšanu risku izvērtēšanā;
- Iekšlietu ministrijas Nozaru politikas departaments – par **Valsts policijas; Valsts robežsardzes un Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes** kompetencē esošo darbību veikšanu risku izvērtēšanā;
- Tieslietu ministrijas Nozaru politikas departaments – par **Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījuma vietu pārvaldes** (Cēsu Audzināšanas iestādes) kompetencē esošo darbību veikšanu risku izvērtēšanā;
- Veselības ministrijas Integrētās veselības aprūpes nodaļa – par **ārstniecības iestāžu un ārstniecības personu** kompetencē esošo darbību veikšanu risku izvērtēšanā;
- Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija – par **bāriņtiesu** kompetencē esošo darbību veikšanu risku izvērtēšanā;
- Rīgas domes Labklājības departaments – par **Rīgas Sociālā dienesta** kompetencē esošo darbību veikšanu riska izvērtēšanā;
- Latvijas pašvaldību sociālo dienestu vadītāju apvienība - par **pašvaldību sociālo dienestu** kompetencē esošo darbību veikšanu risku izvērtēšanā.

1. PĒTĪJUMA UZDEVUMS:

VAI INSTITŪCIJU KOMPETENCĒ ESOŠO DARBĪBU ĪSTENOŠANAI, TIEK IZMANTOTS KĀDS IZVĒRTĒŠANAS INSTRUMENTS – ANKETU, VEIDLAPU U.C., FORMA, LAI VEIKTU BĒRNA RISKU UN VAJADZĪBU, KĀ ARĪ SNIEDZAMO PAKALPOJUMU IDENTIFICĒŠANU.

PĒTĪJUMA REZULTĀTS:

Bāriņtiesas, sociālā dienesta un Valsts probācijas dienesta darbību definējošais pamatdokuments ir riska novērtēšanas kritēriji / riska novērtējums (veidlapa, forma);

Izglītības iestādes, kuras ir projekta “Pumpurs” dalībnieces, veic risku izvērtējumu, atbilstoši izstrādātajai veidlapai. Skolas, kas nav iesaistītas šajā projektā, riska izvērtējumu neveic;

Ārstniecības personas, balsoties uz ieteikumiem vardarbības gadījumu atpazīšanai, var identificēt novārtā pamešanas un vardarbības gadījumus un veikt attiecīgas darbības.

2. PĒTĪJUMA UZDEVUMS:

PRECIZĒT VAI INSTITŪCIJU PIENĀKUMS VEIKT RISKU IZVĒRTĒŠANU NOTEIKTS KĀDĀ ĀRĒJĀ VAI IEKŠĒJĀ NORMATĪVAJĀ AKTĀ, VAI ARĪ TIEK VEIKTS PĒC IESTĀDES PAŠINICIATĪVAS.

PĒTĪJUMA REZULTĀTS:

Atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam risku izvērtēšanu kā obligātu novērtēšanas instrumentu savā darbībā izmanto:

1. Bāriņtiesa – Ministru kabineta 2017.gada 13.jūnija noteikumi Nr. 338 "Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem", 14. punkta 5.,6.,7. un 8. apakšpunkti;
2. Sociālais dienests – Ministru kabineta 2006. gada 19.decembra noteikumi Nr. 1037 "Bāriņtiesas darbības noteikumi", VII. nodaļa.

Lai arī Valsts probācijas dienesta likumā ietverts vien pienākums veikt risku novērtējumu probācijas klientiem, iestādes darba pienākumu veikšanai ir ieviesta vienota riska novērtējuma sistēma, kuru izmanto visās teritoriālajās struktūrvienībās.

Risku novērtējumu veic arī citās iestādes, bet tam nav novērojams ne unificēts, ne visaptverošs raksturs. Piemēram, atsevišķas pašvaldības ir iniciējušas iekšējos normatīvajos aktos papildu risku novērtējuma veikšanu tiem bērniem/jauniešiem, kuriem jāiekārto profilakses lieta atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58.pantā noteiktajam. Tās izglītības iestādes, kuras ir projekta "Pumpurs" dalībnieces, īsteno projekta ietvarā izstrādāta priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas risku izvērtējuma kritērijus, kas attiecināmi bērniem no 5.-12.klasei.

3. PĒTĪJUMA UZDEVUMS:

APZINĀT KĀDOS GADĪJUMOS VAI KĀDĀS SITUĀCIJĀS TIEK VEIKTA BĒRNA RISKU UN IEVAINOJAMĪBAS NOVĒRTĒŠANA, ĪSTENOJOT KONKRĒTAS INSTITŪCIJAS KOMPETENCĒ ESOŠAS DARBĪBAS.

PĒTĪJUMA REZULTĀTS:

• SOCIĀLAIS DIENESTS

veic risku novērtējumu vienmēr, ja saņem informāciju no sadarbības institūcijām vai citām institūcijām par iespējamu bērnu tiesību aizskārumu vai apdraudējumu. Kā arī, ja pēc informācijas saņemšanas par problēmsituācijām ģimenē, izvērtējot informāciju, iezīmējas nelabvēlīgi apstākļi bērna attīstībai.

• BĀRIŅTIESA

veic risku novērtējumu vienmēr, kad tiek ierosināta/vesta administratīvā lieta par aizgādības pārtraukšanu vai atjaunošanu. Tāpat bāriņtiesa novērtē riskus pirms lēmuma pieņemšanas par aizbildņa atcelšanu (aizbildņa neatbilstoša darbība bērna interesēm).

• VALSTS PROBĀCIJAS DIENESTS

veic risku un vajadzību novērtējumu probācijas klientam, lai:

- nodrošinātu probācijas programmu īstenošanu;
- veiktu nosacīti notiesātu personu, nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvotu personu, personu, pret kurām izbeigts kriminālprocess, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības un personu, kurām piemērots papildsods — probācijas uzraudzību.
- pamatojoties uz to, sniegtu izvērtējuma ziņojumu.

• IZGLĪTĪBAS IESTĀDES (PROJEKTA “PUMPURS” DALĪBNIECES)

pievērš uzmanību agrīnai brīdinājumu sistēmai, ar mērķi mazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, kur galvenie rādītāji ir saistīti ar:

- pašu mācību procesu (primārais signāls - ir zemi mācību sasniegumi vismaz trijos mācību priekšmetos; motivācijas problēmas un līdzšinējā neveiksmīgā mācību pieredze u.c.);
- sociālās vides un veselības riskiem (piemēram, attiecību ietekme (patstāvīgas attiecības, laulība, grūtniecība), veselības problēmas, atkarības u.c.);
- ekonomiskie riski (t.sk. nevar nokļūt izglītības iestādē, nav mācību līdzekļu utt.);
- ar ģimeni saistītā situācija (piemēram, vecāki/aprūpētāji strādā citā pilsētā, ārzemēs; nav iezīmētas audzināšanas robežas; uzņemas pieaugušā lomu ģimenē (pieskata jaunākos brāļus, māsas; rūpējas par slimu radnieku, nepieciešams uzsākt strādāt (it īpaši pēc 9.klases) utt.) u.c.)

SECINĀJUMI:

Izvērtējot iestāžu izmantotos risku novērtējumu/izvērtējumu instrumentus, secināms, ka ir daļa vieni un tie paši riska faktori, kurus institūcijas vērtē neatkarīgi viena no otras.

Piemēram, vismaz trīs un vairāk institūcijas vērtē tādas kritērijus kā: vecums, pamatvajadzības, atkarības, veselība un attīstība, līdzatkarība, vardarbība, emocionālais kaitējums, sociālās prasmes, izglītība, uzvedība, pašaizsardzība.

Divas institūcijas neatkarīgi viena no otras vērtē tādas kritērijus kā: fizisku apdraudējumu dzīvesvietā; atbilstošu uzraudzību; ar noziedzīgiem pārkāpumiem saistītus kritērijus; nodarbinātību; attiecības ģimenē; veselības aprūpi; bērna resursu izmantošanu; kad notikusi vardarbība; bailes no vecākiem; finanšu vadību un saistības.

Sociālais dienests un bāriņtiesa ar vecāku un ģimenes situāciju saistītos kritērijus novērtē vecāku riska novērtējuma kontekstā, kas tiek veikts atsevišķi no bērna risku izvērtējuma.

4. PĒTĪJUMA UZDEVUMS:

VAI RISKĀ IZVĒRTĒJUMĀ IEKĻAUTĀ INFORMĀCIJA PAR BĒRNU TIEK IZMANTOTA TIKAI IESTĀDES IEKŠĒJAI LIETOŠANAI SAVĀ KOMPETENCĒ ESOŠO DARBĪBU VEIKŠANAI VAI ARĪ STARPINSTITUCIONĀLĀS SADARBĪBAS ĪSTENOŠANAI KONKRĒTA GADĪJUMA RISINĀŠANĀ?

PĒTĪJUMA REZULTĀTS:

Visos gadījumos riska novērtējumā iekļautā informācija par bērnu tiek izmantota ne vien iestādes iekšējai lietošanai, bet arī starpinstitucionālās sadarbības īstenošanai. Proti, ierastā prakse starpinstitucionālajā sadarbībā ir dalīšanās informācijā par veikto risku novērtējuma kopsavilkumu (t.sk. secinājumi), tādējādi apzinot patieso bērna situāciju, tā vajadzības un tādējādi veicinot atbilstošākā atbalsta pakalpojuma nodrošināšanu bērnam un ģimenei.

Pielikumā:

1) institūciju veikto risku izvērtējumu apkopojums;